

**АТРИБУТИВНІ МОЖЛИВОСТІ ІМЕННИХ КОНЦЕПТІВ ЯК
КОМПОНЕНТ ЇХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

© Валентина Шульгіна, 2007

к. філол. н., Черкаський державний технологічний університет
УДК 811.161.2'322.373

У статті запропоновано підхід до представлення в електронному словнику вербалізованого концепту та його синтагматичних властивостей на прикладі іменних концептів та їх атрибутивних можливостей. Простежено зв'язок між фреймовою структурою такого концепту й відповідними аспектами атрибутивних напрямів, гіпотетично здатних його характеризувати.

Розвиток сучасної прикладної лексикографії передбачає забезпечення максимальної інформативності лексикографічних систем, комплексного представлення різнобічних характеристик вербалізованих концептів, які відображають певні фрагменти концептуального поля. Однією з таких характеристик є здатність вербалізованого концепту, що має лексикографічне представлення (насамперед, в електронному словнику або інформаційно-пошуковому тезаурусі), до семантичної сполучуваності [2; 3; 4] у межах певного семантичного поля, характерного саме для певного концепту. У складі семантичного поля іменних концептів важливе місце посідають атрибутивні поширювачі.

Кожний іменний концепт здатен характеризуватися за такими основними параметрами: якісним, кількісним, параметром способу буття, локативними, темпоральними характеристиками.

Кожний детермінант зазначених інформаційно-пошукових лексикографічних систем являє собою певне узагальнення, певний архетип, представлений самостійним концептом, що має певну фреймову структуру. Так, наприклад, якісний параметр може бути представлений атрибутивним концептом, який виступає у формі специфічних концептів. Тобто кожний іменний концепт може характеризуватися за багатьма атрибутивними напрямками. Так, у словнику Бутенко Н. П. [1], першому українськомовному словнику, що поєднує у собі ідею асоціативного і атрибутивного словників, наведено такі атрибутивні напрями, які відбивають реакцію опитуваних на слово **література**:

- за різновидом (художня, наукова, технічна, фольклорна);
- за жанром (критична, детективна, гумористична, пригодницька, фантастична, поетична);
- за галуззю знань (історична, медична, математична);

- за методом (реалістична, романтична, декадентська, розвінчувальна, лірична);
- за періодичністю (періодична);
- за спрямованістю (партійна, революційна, нелегальна, передова);
- за часом (сучасна, дореволюційна, середньовічна, антична, давня);
- за використанням (використана, обов'язкова, програмна, додаткова);
- за національною належністю (світова, зарубіжна; українська, російська, грузинська, італійська, польська, радянська, рідна);
- за цікавістю (цікава, захоплююча, приваблива);
- за цінністю (вічна, класична, видатна);
- за обсягом (обширна, багата, об'ємна);
- за приналежністю (бібліотечна, архівна);
- за мовою (багатомовна);
- за змістовністю (насичена, змістовна, корисна);
- за оцінкою (красива, хороша, прекрасна, оспівана) тощо [1:7]

Автори – укладачі словника підкреслюють, що “атрибутивні напрями, або сторони, з яких характеризуються стимули у реакціях опитуваних, своєрідні мало не для кожного іменника” [1: 7].

Тому для слова **земля** автори виокремлюють такі атрибутивні напрями: належність, розмір, колір, форма, стан, ставлення до землі, відстань, урожайність, вологість, обробленість, м'якість, температура, населеність, матеріал, запах, цвітіння, багатство і свобода, стійкі сполучення, загальна оцінка.

Концепт **жасмин** характеризується за такими атрибутивними напрямками: запах, колір, квітучість, характер рослини, загальна оцінка, спеціальна оцінка, використання, стан, вік, належність.

Проте якщо за наведеною структурою фрейму для концепта **жасмин** можна давати характеристику будь-якому концепту з архетипу “квітка” – родового поняття і для жасмину, і для інших квітів, то такі узагальнення можливі не завжди.

Фреймова структура концептів, що належать до одного архетипу, крім спільних слотів, запрограмованих самим архетипом, характеризується набором специфічних складників.

Так, відповідно, не кожен концепт з архетипу “людина” може відповідати атрибутивному фрейму, характерному для спорідненого з ним за архетипом концептом “офіцер”, який доповнюється такими позиціями: означення фігури, віку, сміливості, національно-державної належності, роду військ, кваліфікації, акуратності, загальної оцінки, зовнішності, характеру, сили, стану, служби, рангу.

Наприклад, структура атрибутивного фрейму для двох концептів, що мають один архетип “птах” – жайворонок і горобець, – різні:

жайворонок – співучість, кілька означень розміру, кольору, віку, часу, загальної оцінки, рис характеру, зовнішності, стану;

горбець – розмір, колір, ситість, вік, зовнішність, характер, стан.

У семантичних складових кожного фрейму простежується певний зв'язок з глибинними логіко-семантичними “відмінками” Філлмора. Так, наприклад, атрибутивні напрямки концепта **література** можна згрупувати в локативні (за галуззю знань, за національною належністю, за різновидом тощо). До темпоральної групи входять напрями за періодичністю, за часом. Квалітативні ознаки спостерігаються у компонентів таких атрибутивних напрямів, як за жанром, за цінністю, за змістовністю, за оцінкою тощо; квантитативні – за обсягом тощо.

Багатоаспектність атрибутивних напрямів, які характеризують іменний концепт, може бути використана у створенні тестів (у тому числі й комп'ютерних) для визначення деяких характеристик опитуваного (претендента на навчання, на робоче місце, на певну посаду) з метою визначення сфери його зацікавлень, особливостей світогляду, міри знань у певній галузі суспільного чи професійного життя. Так, наприклад, у завданні тесту “Доберіть до іменника “література” 5 і більше прикметників” атрибути з жанровою, часовою, ціннісною характеристиками (з наведеного атрибутивного фрейму концепту “література”) може навести лише людина, яка цікавиться літературою або вивчає літературу професійно. Відповіді решти опитуваних характеризуватимуться стандартизованими усталеними словосполученнями “прикметник + іменник”, які в загальнонародній мові набули ознак стійких виразів (різного ступеня фразеологізації). Для ілюстрованого фрейму це можуть бути словосполучення з атрибутивною спрямованістю концепта за цікавістю, за оцінкою, за обсягом (*цікава, хороша, багата література*).

Подальше дослідження фреймового представлення сполучувальних можливостей вербалізованих концептів має перспективу для розв'язання когнітивних проблем, пов'язаних зі створенням лінгвістичного забезпечення інтелектуальних систем, розробкою діалогових систем “людина – комп'ютер” у межах вирішення завдань зі створення штучного інтелекту.

Література

1. Бутенко Н. П. Словник асоціативних означень іменників в українській мові/ (Авт. передмови А. С. Супрун). – Львів: Вища школа. Вид-во при ЛДУ, 1989. – 326 с.
2. Горбенко В. Н. О семантическом согласовании // Русский язык в школе. – М., 1985. – №4. – С. 97 – 100;
3. Денисенко З. М. Семантичне узгодження між компонентами словосполучення в українській мові. – Автореф. ...канд. філол. н., 10.02.01 – українська мова. – К., 2005 – 20 с.
4. Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М.: Наука, 1976. – 355с. – С. 2007.